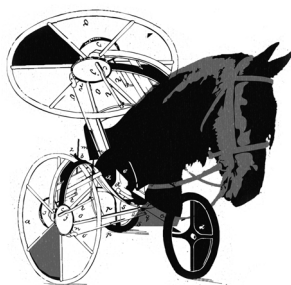

MADARAS PÉTER

CSAK KÖNNYEZNEK...

Egy állatorvos feljegyzéseiből

Vakáció volt, vagy könnyű lefolyasú báránymű, amikor testvéremmel rábukkantunk a családi fotókra. A tágas és fényes nappali díszje volt az a sokfiókos szekrényke, aminek festett porcelánnal díszített fogantyúi közül legalább egy mindig meglazult, mert igen vékony szegecsekkel voltak felerősítve, és ezek a krinolinos dámákat és parókás urakat ábrázoló porcelánkorongok díszes fémkerekekben úgy kocogtak, mint fogacsák egy fázó gyermekszájában, elég volt csak elmenni ez előtt a barokkos darab előtt, a vacogás beindult. Mostanra ez a meggyfafurnéros szekrényke más lakásba költözött, özvegy édesanyámmal együtt, mert észrevétlenül kilovagolt közülünk az apánk, már nem is számolom azóta az éveket, hanem a bútorokat mégiscsak örökölni kell egyszer, még akkor is, ha az embernek semmi kedve hozzá. A felső fiók volt a fényképes, az alatta levő a varró, aztán következett a szivaras, mint a bástyáknak, mind-egyiknek külön neve volt. Azon a délelőttön Magda, a bejárónő durcásan törölgette az eszcájgot, mellest ő eccájnak mondta, és nem értette ezeket a Monarchiából itt maradt szörelíkiákat, és hogy a mi családunk miért ragaszkodik használatukhoz. Durcás miattunk volt Magda, mert minden alkalommal pompásan felhéklytük. Akkor éppen a fiókok kirángatását akarta volna megakadályozni, persze sikertelenül, mert mi kivettük a fényképeset, letettük a földre, és máris csend lett, ahogy odakuporodtunk, egyenként kézbe venni azt a nagy halom fekete-fehér fotográfiát, ami bele volt szuszukálva abba a fiókba. Akkor bukkantunk rá. Hófehér fogsorral mosolygó, erős, napbarnított

**A csillapítatlan
fájdalom a legrosszabb,
ami egy állattal
történhet...**

arcú férfi, egyenes háttartással, egy igen csinos, szép száraz fejű herélt sportló hátán, egy vidéki állatorvosi körzet udvarán, a háttérben jól látható az istálló, ahova hat-hét boxba lehetett beutalni beteg vagy lábadozó állatokat. Egy másik fényképen sorba ülteti fiacskáit a békés ló hátán, arcáról árad a szép, boldog mosoly, mintha az járna fejében: „Ez nem semmi, igazi fiaim vannak.” Gyí, Feri, gyí! Ferigyigyí.

Ferigyigyin nem volt nyereg, bár lehetett volna egy gyönyörűszip sárgabőr angol nyereg, amit apánk nagyapánktól örökölt, de amikor az a fénykép készült, az már nem volt meg. Eladta. Nem megszabadulni akart tőle, de nem is a lovassport iránti vonzódása tartotta vissza az áruba bocsátásától, eladta, mert nem volt pénze tanulni, pedig ő állatorvos akart lenni, mint az apja, hiába volt rajoni fő-zoo mérnök, mindent fölrugott, és elment Bukarestbe állatorvosnak tanulni. A nyeregnek volt egy aprócska oldaltáskája, mintha száz évvel ezelőtt arra gondoltak volna, hogy a mobiltelefonnak is legyen egy jó kis helye, szóval ezt a kis félkör alakú zsebecskét nagy tata (aki Budapesten végezte az állatorvosi) pincében maradt kócerájai között találtam meg egy ládában. Most is őrzöm. Nem is őrzöm, de megvan még, kócerájaim között. Apám nem lovagolt, Ferigyigyit egy „saréta” elé fogták, ami nem más, mint egy két-kerekű hintó, igazi matchbox rugózással, olyan cowboyosan lehetett ülni benne, hátul pedig volt igazi, felnyitható csomagtartója, akkora, mint egy Trabinak. Három évvel idősebb testvérem végig bírta húzni az udvaron, úgy, hogy én voltam a kocsis. Ez az én szépember apám úgy volt lovas ember, ahogy én. A lovakat nézni szerette, mintha saját magától féltette volna őket, annál finomabb és diszkrétebb volt, hogy használni merje a lovat, pusztán a saját maga örömeire. Soha senkit sem zavart meg. Pedig mint később megtapasztaltam, egy lónak igen nagy örömet jelent a felnyergelés, a szabadban való ugrálás, nyargalás, még akkor is, ha lovasa nem érzi lovát, vagy nagyon erőszakos.

Ferigyigyí után, akit egy hanyag patkolókovács juttatott a sírba vagy a döngútba, nem tudom, ugyanis szegeivel megsértette a patáírhát, és a nemes állatot a vérfertőzésből még apám sem tudta kikezelni, szóval Ferigyigyí után következett az istállóban Mancsi és Tündér. Ők jobbacskák igavonók voltak, talán Tündérben fölismerhető volt egy kevés lipicai beütés, a téeszéből kerültek a körzethez, mintha káplárokka avanszáltak volna őket, hogy Balázs bácsinak, a kocsisnak az amúgy is rozoga idegeit gyengítsék, s bár Balázs az italtól nagy nehezen megszabadult, a lótlól és egértől való félelmétől soha az életben. Persze arra jó volt, hogy előkészítse a fogatot, ha a doktor úrnak terepre kellett mennie tuberkulinálni, és a benzinkvóta nem engedte meg, hogy nyolcötvenes Fiatjával tegye meg a rázós-gödrös utat valamelyik eldugott falucskába. Ilyenkor Balázs fáradt olajjal kente be a lovak patáját, amit mai tudásommal igencsak elítélek, sörényt-farkot szépen befönt, kontyba kötött, és úgy pompázott a fogat a diszpenzár udvarán, mint a Hamupipókéban. Azok a modern idők olyan kocsit találtak ki a községi állatorvosoknak, ami hintónak nem hintó, szekérnek nem szekér, inkább a fogathajtó versenyeken lehet látni hasonlókat, de azért az ember hintóban érezhette magát. Sárga volt, mint a búzaföld, motorbicikli-abroncsú felnije piros, mint a pipacs, a sárvédők pedig mint a fecskefarok. Gyerekeként a műbőrrel kárpitozott ülőkék alatti kincseket szerettük megkeresni, voltak ott hevederek, fogók, pipa, ami arra jó, hogy vele a ló finom, a tapintásban hasznos felsőajkát erősen, mint egy satuba, beleszorítsuk, ezáltal mozdulatlaná téve az állatot bármilyen beavatkozáshoz, legyen az vérvétel vagy patkolás. Akkoriban nem sokat foglalkoztak a fájdalommal. Habár ez a kegyetlen szerszám még ma is ott lapul az állatorvosi dzsippékben. Szóval ilyen és ehhez hasonló furcsaságokat találtunk az ülésládákban. A lóbeszétet akkoriban a különböző sebek ellátásán kívül a ménherelés jelentette. A kollektív udvarán végzett tömeges, ilyen jellegű beavatkozások után a terep úgy nézett ki, mintha vándorcirkusz járt volna ott. Belga, francia, magyar vagy ro-

mán minta szerint történt a lovak ledöntése, gúzsba kötése, aminek az volt a lényege, hogy ilyenkor egy ilyen erős állat se magában, se másban ne bírjon kárt tenni. Volt a Székelyföldön egy állatorvos, aki a román módszert a magyar módszerrel társította, és esküszik, hogy ez, ahogy ő nevezte, „kombinált” módszer az ideális. Egy ilyen megoldással néhány erős ember két perc alatt úgy összepakol egy hatmázsás ménlovat, mint egy csomagot. Egy a kötőféknél, egy a faroknál, kettő a hosszú kötél végénél, s ha a ló már a bal oldalán fekszik, következik a jobb végtag kiszabadítása a közös négyes bilincsből, és a törzshöz rögzítése úgy, hogy minél jobban felfedődjenek a herék, a legvédehetőbb szervek, amik bársonyos, a ló testén a legfinomabb és egyben legrugalmasabb bőrrrel vannak borítva. Apám nem spórolt a bódítóval, sem az érzéstelenítővel, a mén mégis minimum háromszor háromszázhatvan fokot írt le a földön forogva, maga után cibálva fogdmegjeit. Lehet, hogy ösztönösen nemzőképességét is féltette, de főleg az életét. A beavatkozás után, csatakosan, kimerülten, testükön horzsolásokkal, úgy álltak ott lógó fejjel, mint akiknek már minden mindegy.

Valamikor a hetvenes években minden valamirevaló körzet a mangáliai ménesből arabs telivéreket kapott, mindez a traktorforradalom idején. Hozzánk is került két szép almásderes arabs, Hadban és Mersuh. Naponta többször belopóztunk az istállóba, dugig tömtük az etetőrácsot, megittattuk őket a zománcozott tisztavederből, és kihúztuk alóluk a ganét. Nehéz leírnom ennek a két igen derék lónak a sorsát. Egy alkalommal a főúton váraoztak, mialatt apánk Balázs segédletével tehenet kezelt az egyik portán, a lovak pedig magukra maradtak. Történt éppen, hogy Gyula bácsi, a községi mentős szirénázva hajtott el a fogat mellett, bizonyára súlyos beteget szállított a megyeszékhelyre, és a lovak megbokrosodtak, árkon-bokron áthajtottak. Törött a rúd, törött a Hadban lába, nem maradt más hátra, mivel a szilánkos törés nem gyógyítható, mint a golyó, mert akkoriban ez jelentette az euthanáziát. Mersuh megmenekült, csikót ellett, Balázs bácsi pedig spórolt a kötéllel, és amikor a kicsikó egy szilveszteréjszakán leheveredett anyja mellé, felakasztotta magát. Családi lőtörténet.

Ezek után sohasem mernék lovat tartani, meglepszem a jó emlékekkel. Ilyen volt Bálint és Laci, a községi disznóhizlalda lovai. Egy héten egyszer hajtott be a gumikerekű társzeker a diszpenzár udvarára, a meggyfaszipkából pöfékelő, cigarettareklámba illő Laci bácsival, egy kiszolgált Bucegi teherautó üléséből kialakított bakon. A platón hatalmas, koporsóra emlékeztető, bádoglemezzel bélelt láda, amiben patyolattiszta, perzselt féldisznók voltak, és amíg apám vizsgálta, jobb kezében pecsétpárnával, bal kezében Románia címeres pecsétjével, merthogy eredetileg balkezes volt, és bár átnevelték jobbosra, pingpongozni és pecsételni bal kézzel tudott igazán, szóval amíg ő összepecsételte a sertészetemeket, mi békességben ülhattünk a Bálinton és a Lacin, anélkül hogy a zaboszsákból ropogtató jószágokat megzavartuk volna. Ezután mehetett az áru a falusi mézárszékre. De az mindmáig titok volt, hogy ugyanazzal a pecsételővel pecsételődött össze egynéhány utcabeli barátocskánk feneke azon a délutánon, amikor apánk nyitva felejtette íróasztalfiókját, míg valamelyik számára kínos, pártos-szövetkezetis gyűlésben kellett vesztegelnie. Címeres pecsét gyermekfenéken.

Egy tetanuszos ló története

■ Azt a hegyalji falut, ahol hétvégi házat vásároltam, örökös városi-menekülőként mintha óriáspókok építették volna a szellőcskékkal barázdált, éles levegőre, mint egy kifeszített fehér lepedőn, cselesen ott lebegett ez a falu a Gyalui-havasok lábánál. Nem is olyan régen ebben a faluban is létezett termelészövetkezet, pedig a termőföld kevés volt és sovány, és a báró is szétszórta földjeit a nagygazdák között, valószínűleg nem egészen ingyen. Minden hiába. Cipő elvtárs megkérdezte Kocsárdi Miská-

tól, akar-e kisisten lenni, persze hogy akart, ki nem akarna kisisten lenni, ha egyszer az életben valaki ezt megkérdezi, és minden fortélyát bevetette, hogy meggyőzze a falu népét a termelőszövetkezet előnyeiről – nem lesz lovad, de lesz ménesed, nem lesz kerted, de tiéd lesz a határ. Így alakult meg a termelőszövetkezet egy nagyisten-nel és egy vele járó kisistennel az élen. Persze akkoriban is volt kocsmá, volt csapos is, egy bizonyos Károly bá, aki leitta minden korsó sörről a túladagot, erre, mint mondta, jogot formál, de barátjának, a sánta szabónak, teletöltötte a kétliteres tejeskandért sercegve habzó, finom söröcskével, még akkor is, ha nem szolgáltatott ez terményt, tojást vagy csirkét a szövetkezetnek. Nagy tolongás a boltban akkor volt, amikor cigaretta érkezett. Tíz doboz szűrő nélküli cigarettához csatolt áruként tartozott két kiló óceáni hal, ami aztán úgy, ahogy volt, jégbe fagyva a patakba került, mert igencsak irtóztak a helybeliek ezektől a bűdös halaktól. Még szerencse, hogy a patakban kiolvadva életre nem keltek, és nem okoztak ökológiai katasztrófát abban az igen boldog szocializmusban. Ezeknek az időknek vége, azazhogy félbemaradtak ezek az idők, tehetetlenül ide-oda úszkálnak emlékezetünkben, mint egy kormányos nélkül maradt hajó.

Egy ilyen faluban vásároltam hétvégi házat, és megfogadtam, hogy nem fogom felfedni foglalkozásomat, ide azért jövök majd, hogy füvet nyírjak, és facsemetét ültessenek. Aztán mégis minden kiderült, ugyanis nem bírtam tartani a számat, eldicsekedtem azzal, hogy nagyapám is, apám is, sőt apám testvére is állatorvos, akárcsak én. Summa summarum, a nagy dicsekvésnek az lett a vége, hogy kezdtek megkeresni a betegekkel, orbáncos disznó, sánta ló, borjúzó tehén. Alig egy éve jártam ki az öreg házhoz, amikor elhívtak egy lóhoz. Tojás Gyuri bácsi kért, jöjjenek olyan gyorsan, amilyen gyorsan csak tudok, mert Frédivel nagy a baj. Gyuri bácsi bizonyára azért lett „Tojás”, mert valóban tojásforma feje volt, és amióta a seregtől leszerelt, megmaradt a katonás hajviseletnél, bajuszát is csak azért vágta le, mert Piros néni zavarta a nikotintól sárga bagóbajusz, Gyuri bácsi ugyanis reggel a tűzhelyről meggyújtott szivarját dolga végeztével este ugyanott oltotta el.

Mielőtt a pajtába léptem volna, hogy megnézzem a lovat, Piros néni félrehívott, és könnyes szemmel szinte könyörgött, hogy doktor úr, kérem, mentse meg a lovat, mert az én férjem belehalna, ha valami is történne vele, mármint Frédivel, ezzel a, mint hamarosan szemügyre vettem, formás, hollófekete, homlokán hókás parasztlóval. Aztán következett a kézfogás, a szembenézés, amit jól bírok, amíg nem kell magyarázkodni, végül az anamnézis, vagyis a tünetek leírása: doktor úr, úgy tegnap este óta nem bírja szájába venni a szénát, pedig igen puha sarjával kínáltam, és így este, ha villanyt gyújtok a pajtában, úgy remeg, mintha az áramot egyenesen belévezetném és nem ebbe a légszoros villanykörtebe.

A diagnózis nem volt nehéz feladat, a megfeszült, kőkemény izmok, a merev nyak, a zászlószerűen oldalra csapott fark, a trombitászerűen kitágult orrlíkok, fényre, hangra összeránduló, kitömött állathoz hasonlatos test egy kórházi ágyon hétrét görnyedt kulturistát juttatott eszembe, akinek a magas láztól izmos testére rátapad a pizsama. Apám gyakran mesélte: nagyapátok halálfejes sétabotjával félrehúzta a függönyt, csak annyira, hogy kiláthasson az udvarra, mintha arra kéne vigyázni, hogy észre ne vegyék, vagy a ló meg ne lássa, a paraszt az udvaron eltaposta a csikket, és várt, nagyapátok megpattintotta az ablakot, és szenvtelenül intett a gazdának: „Vidd haza, ha még bírod, meg fog döglenni, lövesd főbe a vadással, tetanusz.”

Apám, miért nem vagy itt, te most értenéd a dolgod, tudnád, mit kéne tenni, gondoltam, mert nehéz helyzetekben ki más járhatna az ember eszébe, pedig nem emlékszem, hogy kezelt volna tetanuszos lovat. A ló olyan volt, mint egy márványszobor, négy lábon haldokló szépség. Mintha látszott volna rajta: tudja magáról, hogy

beteg, hogy emlékszik arra, amikor egészséges volt, biztos olykor voltak görcsei, vagy sértették alsó zápfogai a nyelvét, szorította a patkó, ezekre most feltételezhetően úgy gondolt, mint apróságokra, hiszen ilyen erős, minden izomsejtjéből sugárzó fájdalmat még sohasem érzett. Hogy leplezzem zavarom és időt nyerjek, hangosan kezdtem gondolkodni, mintha magamban beszélnék: a fájdalom az állat számára éppen olyan megnyomorító érzés, mint az ember számára, első, hogy ellazítsuk az izmokat, és ezáltal csillapítsuk a fájdalmat, ha megszüntetni nem is tudjuk. A csillapítatlan fájdalom a legrosszabb, ami egy állattal történhet, és minden állatnak a természetéből fakadó, legalapvetőbb joga, hogy fájdalmát legalább csillapítsák. Hellebrekerst idéztem, a híres holland fájdalomkutatót, az előszóban leírtakra jól emlékeztem, mondtam a szöveget, miközben körbe-körbe jártam a megmerevedett lovat. Mi, emberek be tudunk számolni szavakkal fájdalmainkról, de állataink erre nem képesek, az analógia elve szerint viszont tudhatjuk biztosan, hogy ők is fájnak (elgondolkoztató, hogy a civilizált világ erre csak a hetvenes évektől kezdett receptívvé válni, és az is, hogy csak néhány éve vált problémává a lóvágóhidak léte). Tojás és a szomszédai, köztük az alpolgármesterrel, csodálkozva hallgattak.

Úgy tettem, mint aki nagyon biztos a dolgában, és vizsgálni kezdtem a lovat. Fennedzőkóppal meghallgattam mind a két tüdőt, pulzust mértem, többször végigsimogattam a hátát, az oldalát, megpróbáltam megemelni a mellső lábát, persze sikertelenül, a ló úgy állt, mint a cövek, földbe gyökerezett lábakkal, végül a nyálkahártyák állapotát vettem szemügyre, miközben tudtam jól, mindez fölösleges, csak azért csináltam, hogy időt nyerjek, és komolyan vegyenek, azon gondolkodtam, mekkora dózis kéne ennek a cirka öt mázsás lónak tetanusz elleni szérumból, izomlazítóból, fájdalomcsillapítóból... Tíz év alatt eddig csak egyszer riasztottak merevgörcsben szenvedő lóhoz. Szegény ember volt a gazdája, valahol a kolozsvári téglagyár környékén lakott, a Zöld Békához címzett ivó szomszédságában, gazdája olyan „nappal paraszt, éjjel lakatos” típus. A ló nyújtott végtagokkal és nyújtott nyakkal már elfeküdt, szájában széna, mert a lovak szénával a szájukban szoktak meghalni. Gyorsan menekültem a színhelyről, nehogy a tetem gondját rám testálják. Abban az időben nehezen volt beszerezhető a szérum, és büszke voltam, hogy hűtőszekrényemben egy egész flakon szérumot tartogatok, persze ennyi arra elég, hogy megelőzhesd a betegséget ménherelés, vágott vagy szúrt seb esetén, egy tetanuszos ló kezeléséhez ez édeskevés. Hazabicikliztem a szérumért, és otthon gyorsan megnéztem a könyvben a szükséges dózist, kapkodva, mint az orvos a *Réztábla a kapu alatt*ban. Ezt az egész flakonnyi szérumot vénába kellett fecskendeznem. Remegett a kezem, ilyen még sohasem csináltam. Kockázatos a szérumot vénába adni, mondtam a gazdának, miközben a nyaki vénát kerestem, megtörténhet, hogy ilyenkor az állat sokkot kap, és belehal a kezelésbe, gondoltam, helyénvaló felkészíteni az öreget. A ló megtántorodott, majdnem elvágódott, mereven topogott, mintha éppen eszméletét vesztené el, és egy pillanat alatt habos lett a háta a verítéktől. Hosszú percek teltek el így, végül megpróbálta megrázni magát, vizelt, ganélt, látszólag megnyugodott. Beszereztünk tizenkét flakon szérumot, került izomlazító, penicillin, az izomzatban felgyűlt tejsav semlegesítéséhez bikarbonátoldat, minden, amit a szakkönyvek előírnak. Elrendeltem a csendet, a sötétséget, úgy tűnt, bíznak bennem, nem hívtak még egy állatorvost. Már elmúltam harminc, és kezdtem nem szeretni azokat a szakmához tartozó mondatokat, mint például: „állatorvos kezel, Isten gyógyít”, vagy „az orvos Isten meghosszabbított keze”, úgy éreztem, hazugság, és csak arra jó, hogy elrejtőzhess mögéjük, ha bármi történne, mégis izgalomban kicsúszott a számon, de nem volt idő most ezzel foglalkozni.

Háromnapos kezelés után enyhe javulás volt észlelhető. A szájjár annyira föllazult, hogy valamicskét ropogtathatott a zsenge sarjából, és a víz felvétele sem volt

annyira nehézkes a bordó zománcos vederből, bajosan bár, de öt-hat liter vizet képes volt lenyelni, ahhoz, hogy a negyedik-ötödik napon minden rosszra forduljon: merevség, kétségbeesett arckifejezés és feltehetően a vele járó fájdalom, mert akkor vettem észre a könnybarázdákat a belülső szemzugban.

Arról, hogy a lovak sírnak, Ajtmatovnál olvastam először, ahol Gülszárinak borsonyi könnyek folytak végig pofáján, aztán az interneten rábukkantam Homérosz soraira, ahol Akhilleusz lovai úgy sírtak Patroklosz elvesztén, hogy moccanni sem bírtak. A híres Zimmermann professzor a lónál nem említi a sírást mint érzelmi kifejeződést, és Hans Bauer 1953-ban kiadott *Lovak könyvében* cáfolja a sírás elméletét, ezzel együtt sokan észleltek fokozott könnyelválasztást lovaknál, ahogy én is Frédinél. Oké, legyen boldog a tudomány, nem sírnak, csak könnyeznek.

A ló patkóit már első nap levéttetem, végigvizsgáltam most a patákat, a comb belső oldalát, a fogakat (fogászor is kialakulhatnak tetanuszos góccok a fogínyben), de sehol olyan elváltozást nem találtam, ami tetanuszos sebre utalna. Következett a Gyuri bácsi faggatása, minek során megtudtam, hogy a Kardák és a Martinovicsok mikor és ki által kerültek a faluba, hogy melyik Kun és melyik Bárdos hogyan jutott át az Újföldre, de azt is, hogy hetekkel ezelőtt Frédi láncsal volt kipányvázva a Lókertben. Végre, gondoltam, és máris tapogatni kezdtem a ló gazdag sörénnyel díszített nyakát. Többszöri bogarászás után a nyak felső élén, egészen közel a tarkóhoz, aprócska száraz sebet találtam. Valószínű, ide vágódott be a lánc, és ebben a kis sebben szaporodott el az a gyilkos Clostridium tetani, aminek spórái oxigénmentes környezetben fel tudnak éledni, és olyan mérget termelnek, amely egy ekkora élőlény egész idegrendszerét képes leblokkolni. Megint remegett a kezem, de most örömben, mint aki megtalálta a kódot a páncélszekrény felnyitásához, fel is nyitottam a sebet egy éles szikével, és többször átmostam oxigénes vízzel. A hatodik napon kezdett minden jóra fordulni, a hetedik napon pedig kivezettettem Frédit a pajtából a hótól latyakos udvarra. A fénytől és a tiszta levegőtől, a tértől megittasultan Frédi ugrálni próbált, mint csikó korában, de a még feszes izmok ezt nem engedték. Mégis öröm volt nézni életkedvét, megfiatalodott ábrázatát, és az összegyűlt emberke előtt nyugtázhattam, még egy hét, és Frédit üres szekérbe már be lehet fogni.

Azóta többször láttam gumibroncsú szekerüket, a mezőről jövet hazafelé. Frédi jó formában, franciás járásával mint egy gyerek, aki egykedvűen rugdossa a kavicsokat maga előtt. A szekérben lucerna vagy krumpliszásák, Frédi mögött a bakon a büszke és konok Gyuri bácsi (aki tíz év elmúltával simán letagadta, hogy ugyanazal a Frédivel és ugyanazzal a szekérral végigszántotta állatorvosi dzsippem oldalát), a szekér végében Piros néni, lába majdnem a földet éri, kislányosan térdéig húzza szoknyáját.